

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Дилян Николаев Николчев на тема:
**„Врачански митрополит Паисий и Врачанска епархия (1930 – 1974) през
прочита на архивни документи“, представен за присъждане на научната
степен „Доктор на науките“ в професионално направление 2. 4. –
„Религия и теология“**

Представеният за защита дисертационен труд на доц. д-р Дилян Николчев е структуриран в две големи части. Първата се състои от два увода – методологически и биографичен, както и от три глави. Втората включва пет тематични приложения, две заключения, едното от които във вид на епилог, както и библиография, с общ обем 662 страници.

Както ясно е декларирано в заглавието на работата, тя има за свой център историческата реконструкция на личността и делото на митрополит Паисий Врачански – един от важните клирици в живота на Българската православна църква, оказал се на върха ѝ в трудно и преломно за нея време. Едновременно с това тя си поставя за цел и да контекстуализира изследването чрез представяне на промените в църковния живот в оглавяваната от него Врачанска епархия. По този начин авторът въвежда една по-едра оптика, чрез която митрополитът се изследва не екстатично, а в контекста на всекидневните му задължения в епархията, на отношенията му с хора от най-различни социални среди, на останалото духовенство, както и на неговите успехи и провали през дългото му служение. Третата и най-широкообективна оптика, използвана от Николчев, има за цел през индивидуалния случай на митрополит Паисий и на Врачанска епархия да бъде изследвана цялата църква – върховният ѝ клир, свещеничеството, включително и чрез казионния Свещенически съюз, взаимоотношенията ѝ с държавата в периода преди и след 9 септември 1944 г., междуличностните борби и напрежения в нея, отношенията ѝ към ключовите проблеми на българския обществен живот на границата на двете епохи. Всичко това прави задачата на автора много трудна. Избраната от него методология представлява комбинация на историко-реконструктивния метод и на класическия тексткритичен анализ на изворите,

съчетани с правен синтез. Това придава на работата интердисциплинарен характер, разполагайки я между историческата наука, богословието и правото. В обемистия си труд Николчев е използвал огромен като обем и разнообразен като типология изворов материал, включващ преди всичко оригинални архивни документи, мемоарни свидетелства, дневници, брошури, периодичен печат и т. н. Значителна част от тях са или непубликувани, или се използват за първи път в академичен текст. Основните масиви от документи, използвани от автора, са в Архива на комисията по досиетата, Централния държавен архив и Държавен архив – Враца. Извън тях обаче, са цитирани и десетки богословски, исторически и правни съчинения, чиито общ брой възлиза на повече от 200. Тази огромна изворова база придава убедителност на изложението, солидност на направените изводи и като цяло внушава доверие. Този ефект се засилва и от критичното отношение на автора към източници, които по някакъв начин са проблематични, от насочването на вниманието на читателя към противоречия във фактите или в интерпретациите и т. н. Следва обаче да се каже, че на места самите архивни документи сякаш са сменили обектния си статут и са започнали да водят и доминират автора. Така например на с. 19 той изтъква като втора своя изследователска цел „детайлното историко-архивистично проучване и анализ на агентурните мероприятия на ДС по отношение на митрополит Паисий“. Буди недоумение фиксирането върху този проблем, който е вторичен продукт в резултат на собствената значимост на централния обект на изложението, и дори обявяването му като цел на изследването.

Другият проблем при работата с документите, е твърде честото им и обстойно цитиране, понякога върху две-три страници, прекъсвани от кратък коментар и последващи дълги цитати. При четенето на текста на места се създава впечатлението, че става дума за документален сборник. Това особено се отнася до параграфа в третата глава, посветен на манастирския живот във Врачанска епархия. Тук цитирането на пространни документи, изброяващи и най-дребната покъщнина, включително и на юрганите и дюшеците, би могло изцяло да се спести. Въобще може да се обобщи, че при предстоящото публикуване на текста той се нуждае от сериозно компресиране и редуциране на цитатите в него, както и на общо съкращаване на описателните му части.

Работата страда и от един структурен проблем. Известно е, че когато се изследва живота на определена личност, съвсем логично се върви от историята на рода и семейството ѝ, на родното ѝ място, през детството и младостта, към зрелите ѝ години и смъртта. Тук този принцип е спазен само частично. Действително, второто въведение към основния текст има такъв биографичен характер и много логично въвежда читателя в семейната среда на бъдещия митрополит, разказва за детството му, за младежките години и образованието му до неговото заставане начело на Врачанската епархия. След това обаче този хронологически принцип е изоставен и в следващите глави се отива към по-късни сюжети, свързани с арестуването му и взаимоотношенията му с новата власт след 9 септември 1944 г. На богатата му и разностранна дейност като митрополит в периода 1930 – 1944 г. Николчев се връща в третата глава, както и в т. нар. тематични приложения. Самото обособяване на споменатите вече приложения като отделна структурна част на труда също изглежда проблематично, доколкото в тях се интерпретират теми и сюжети, които спокойно биха могли да намерят място в основния текст. Действително, анализът на еврейския въпрос и църквата, респективно на ролята на Паисий Врачански в този случай, на отношението му към партизанското движение и т. н. е извършен много прецизно, но е неразбираемо оставянето му, така да се каже, в скоби. Това налага читателят, след като е прочел за репресиите над митрополита в първите две глави, отново да се върне към причините за това отношение на комунистите към него и към предисторията на случая. Накратко казано, смятам че работа се нуждае от някои неизбежни структурни промени, които биха възстановили хронологическия принцип при реконструкцията и биха допълнително стегнали текста.

С казаното по-горе не бих искал да омаловажа труда на автора, а само да го призова да го направи още по-добър. Убеден съм, че пред почитаемото научно жури е представено изключително солидно съчинение, зад което стои огромна изследователска работа. Тя има своите несъмнени приноси, които също така, бяха посочени. Надявам се, че изказаните по-горе забележки и препоръки към текста ще спомогнат за появата на още едно авторитетно издание върху историята на българската църква през XX век. Това ме мотивира да гласувам положително за присъждането на доц. д-р Дилян Николаев Николчев на

научната степен „Доктор на науките“ в професионално направление 2. 4. – „Религия и теология“.

София, 19 февруари 2018 г.

Член на научното жури:

/доц. д-р Михаил Груев/